

LA PROTECCIÓ JURÍDICA DE LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA AUTÒCTONA EN L'ÀMBIT DE L'ENSENYAMENT AL CANADÀ

Pere BONFILL ALBIOL

Advocat

1. INTRODUCCIÓ

Avui en dia podem observar que molts països desenvolupats compten amb algun d'aquests tres elements: minories provinents de les noves onades migratòries, minories lingüístiques i pobles aborígens.

Kymlicka ens diu que el Canadà és l'únic Estat del primer món on aquests tres elements formen part essencial de la seua identitat com a país.¹ Aquí, coneixem força bé el tema del Quebec i la problemàtica entre el francès i l'anglès; també ens hem fixat en la política del reconeixement de les minories poliètniques i el multiculturalisme. En canvi, hem prestat poquíssima atenció als pobles indígenes canadencs.²

Aquest treball pretén ampliar els pocs coneixements que tenim en aquesta matèria i introduir l'estudi dels autòctons canadencs des de l'anàlisi de la protecció jurídica de la seua diversitat lingüística en l'àmbit específic de l'ensenyament. Per realitzar aquest objectiu partirem de la descripció de quines són les llengües autòctones, quina vitalitat tenen i l'evolució que ha tingut l'ensenyament en aquestes. Després ens endinsarem en l'anàlisi jurídica que comença amb la possibilitat de la cobertura constitucional

1. W. KYMLICKA, «Being Canadian», *Government and Opposition*, vol. 38, núm. 3, 2003, pp. 357 i ss.

2. Dels pocs estudis que hi ha, destaquem el de M. APARICIO, «Breve aproximación al reconocimiento constitucional de los derechos de los pueblos autóctonos en Canadá», a E. MITJANS (ed.) i J. M. CASTELLÀ (coord.), *Derechos y libertades en Canadá*, Atelier, Barcelona, 2005, pp. 227 i ss.

d'aquest dret a partir de la figura dels drets ancestrals, per posteriorment veure quines províncies i territoris han legislat sobre la qüestió.

2. SITUACIÓ ACTUAL DE LES LLENGÜES AUTÒCTONES

Els primers pobladors del Canadà són una minoria de l'actual població d'aquest país d'Amèrica del Nord. Només un 2% dels canadencs es consideren d'origen autòcton,³ d'aquests un 35% dels més grans de 15 anys parlen alguna llengua autòctona i pel que fa als menors de quinze anys el percentatge baixa fins al 21%.⁴

Els pobles autòctons no formen un tot homogeni. Es parlen al voltant de seixanta llengües autòctones que es divideixen en onze grans famílies.⁵ El nombre de parlants i la «salut» d'aquestes llengües varia molt.

Així, només hi ha tres llengües que es troben en bones condicions per sobreviure, són l'inuktitut (llengua dels esquimals), el cri i l'ojibwa. Les persones que s'expressen en alguna d'aquestes tres llengües constitueixen el 65% dels parlants de les llengües autòctones.⁶ La resta de llengües nadiues tenen un nombre de parlants molt més baix i força més dificultats de supervivència.⁷

Juntament amb aquesta enorme complexitat hem d'afegir el problema de l'ensenyament en aquestes llengües. Fins fa poc, aquest era gairebé inexistent i avui en dia la seua protecció no està garantida a tot el país. Això es conseqüència, principalment, de la política assimiladora que ha dut a ter-

3. La població total d'autòctons el 1996 era de 799.010 persones, dividides en: 554.290 indis, 210.190 mètis i 41.080 inuit. D'aquests, només 210.770 declaren parlar alguna llengua autòctona (font: *Statistique Canada*).

4. Dades aportades per L. LAHACHE a «What Language Does Mother Earth Speak? Aboriginal Peoples and Canadian Language Policies», *Bulletin du Centre canadien des droits linguistiques*, vol. 3, 1996, p. 15.

5. Aquestes famílies lingüístiques són l'algonquina, l'athapasca, l'haida, la iroquesa, la kutenai, la salishen, la sioux, la tlingit, la tsimshian, la wakashen i la inuktitut. A més, hi ha certes llengües ameríndies, sobretot a la Colúmbia Britànica, que no pertanyen a cap família lingüística.

6. Segons dades del 2001, parlen inuktitut 29.005 persones, el cri 72.680 i l'ojibwa 20.890 (Font: *Statistique Canada*).

7. Michael Foster, l'any 1982, va establir una gradació de les llengües autòctones segons el seu estat: 8 de gairebé extingides, 5 de greument amenaçades, 13 d'amenaçades, 13 d'amenaçades en menor grau i 3 en bon estat. A J. RICHSTONE, «La protection juridique des langues autochtones au Canada», a P. PUIPIER i J. WOEHRLING (ed.), *Langue et Droit*, Wilson & Lafleur, Montréal, 1989, p. 271.

me el Govern de Canadà durant tot un segle, des del 1867 fins al final dels anys 1960.

Finalment, cal esmentar la presència de població autòctona fora de les reserves o dels seus territoris d'origen. Gairebé la meitat dels indígenes resideix en zones urbanes, i és aquí on sorgeixen les principals dificultats per implantar una educació respectuosa amb les cultures autòctones que, en aquests àmbits, es confonen sovint amb les noves minories poliètniques provinents de recents onades migratòries.⁸

3. L'ENSENYAMENT I ELS POBLES AUTÒCTONS: PERSPECTIVA HISTÒRICA

Abans de l'arribada dels europeus, l'ensenyament era una activitat tradicional dels pobles autòctons que s'exercia dins del cercle de la família on tenien un paper essencial els més vells com a instructors d'infants i jòvens.

A partir de la descoberta d'Amèrica pels europeus les coses començaren a canviar. Els primers europeus, francesos i anglesos, es trobaven en peu d'igualtat amb els autòctons, donant-se fins i tot la circumstància que les llengües dels autòctons s'utilitzaven com a mitjans de comunicació en els intercanvis comercials.

Ja al segle XVII, l'educació dels autòctons començava a «europeïtzar-se», les missions de religiosos crearen les seues primeres escoles, fent de l'ensenyament un mitjà per convertir al cristianisme els indígenes. La llengua d'ensenyament, però, en molts casos era la dels autòctons.⁹

La cosa canvia al final del segle XVIII i durant el segle XIX: amb el progressiu creixement del nombre de nous pobladors i amb l'esplendor de l'època colonial britànica, la població aborigen era una minoria que, per als no nadius de l'època, no tardaria a assimilar-se a la majoria o, senzillament, extingir-se.

A partir de la creació del *Dominion* de Canadà el 1867, els indis passen a ser competència exclusiva del Govern federal en virtut de l'article 91.24

8. L'any 1991 hi havia prop de 320.000 persones que es declaraven d'origen autòcton que vivien en àrees urbanes (font: *Rapport de la Commission Royale sur les Peuples Autochtones*, vol. 4, p. 495). El 1996, al voltant del 7% de les poblacions de Saskatoon, Regina i Winnipeg eren autòctons. A més, un 15% dels nadius residents en zones urbanes declarava poder expressar-se en alguna llengua autòctona (Font: *Statistique Canada*).

9. Per exemple, l'escola creada per l'Església morava a la península de Labrador l'any 1791, on la llengua que aprenien els infants inuit era l'inuktitut. Aquesta tendència es va mantenir a Terranova i Labrador fins que l'any 1949 entraren a formar part de la Confederació canadenca.

de la Llei constitucional de 1867 (LC 1867), que diu que «*les indiens et les terres réservées pour les indiens*» són matèries exclusives del parlament del Canadà.¹⁰

L'època que s'inicia amb la Confederació no és gens bona per als pobles autòctons, els indis —o «salvatges» segons el llenguatge de l'època— sofreixen polítiques que van des del paternalisme proteccionista fins a la repressió. Podem dir que estem davant d'unes polítiques intolerants que es manifesten en la seua forma més explícita en l'ensenyament dels menors aborígens.¹¹

L'educació dels indis, en virtut del mencionat article 91.24 LC 1867, també depèn del govern d'Ottawa;¹² aquest, des del 1871, signa convenis amb institucions religioses, tant catòliques com protestants, perquè s'encarreguin de la tasca d'instruir els infants i jòvens indis. En aquests anys, l'escola i, especialment, els internats religiosos són un mitjà d'aculturació amb la finalitat de fer desaparèixer les llengües i les cultures autòctones. Els càstigs físics quan un dels estudiants s'atreveix a utilitzar la seua llengua pròpia són habituals.¹³

Des del principi dels anys vuitanta fins avui en dia, s'han presentat més de set mil demandes per part d'antics interns contra les comunitats religioses que regien aquells internats. Moltes d'aquestes demandes es fonamenten en el «genocidi lingüístic» que van sofrir els alumnes d'aquests internats.¹⁴

10. Aquest precepte només afecta indis i inuits. A més, la *Loi sur les indiens* només vincula els indis. Els mètis no han estat reconeguts com a poble autòcton fins a la Llei constitucional de 1982.

11. F. DE VARENNES, «L'article 35 de la Loi constitutionnelle de 1982 et la protection des droits linguistiques des peuples autochtones», *National Journal of Constitutional Law*, núm. 3, 1994, p. 274.

12. La primera vegada que es legisla sobre l'ensenyament dels autòctons, però sense cap referència a les seues llengües, és a l'article 137 de l'*Acte contenant de nouvelles modifications à l'Acte des Sauvages*, sc 1894, c. 32.

13. Un estudi sobre aquesta qüestió és el llibre *Shingwank's Vision: A History of Native Residential Schools*, J. R. MILLER, University of Toronto Press, Toronto, 1996.

14. Citem diverses sentències sobre el tema dels abusos sexuals i el genocidi lingüístic patit per antics alumnes d'aquests internats i que han estat dictades per diferents corts provincials: *R. J. G. v. Canada (Attorney General)*, 2004 SKCA 102 (Saskatchewan), *Re Les Oblats de Marie Immaculée du Manitoba*, 2004 MBQB 71 (Manitoba), *Bonaparte v. Canada (Ontario)*, *Doe v. Canada*, 2001 ABCA 216 (Alberta), *Re Residential Schools*, 2002 ABQB 667 (Alberta), *B(E.) v. Order of the Oblates of Mary Immaculate*, 2003 BCCA 289 (Colúmbia Britànica) i *TWNA v. Canada (Ministry of Indian Affairs)*, 2003 BCCA 670 (Colúmbia Britànica).

Com a exemple, parlarem de la sentència *Blackwater v. Plint* de la Cort d'Apel·lació de la Colúmbia Britànica.¹⁵ Aquí, es pretenia determinar la responsabilitat del Govern canadenc, de l'Església Unida de Canadà i d'antics treballadors de l'antiga escola residencial índia d'Alberni, situada a la petita ciutat de Port Alberni a l'Illa de Vancouver (Colúmbia Britànica), davant les acusacions d'un grup d'antics alumnes que van sofrir abusos sexuals i coaccions psicològiques, entre les quals al·legaven la pèrdua de la seua llengua i cultura maternes en favor de l'anglesa que els havia estat imposada pels mètodes gens ortodoxos dels treballadors i membres de l'Església Unida amb l'aquiescència del govern federal. En aquesta Sentència es diu això:

«The Church admitted students attending the residential schools suffered the loss of their native languages and that their native spirituality was dis-counted and undermined by the policies and practices of the Church and Canada. The Church also agreed that loss of language and native spirituality constitutes cultural abuse of the students in the school.»

D'altra banda, cal tenir en compte que no tots els jòvens autòctons anaren a parar a aquests internats, un bon nombre d'infants van ser educats a l'interior de les seues comunitats amb el que això implicava per a la pervivència de les seues tradicions i llengües.¹⁶

A partir dels anys 1950, apareix la idea de «l'indi invisible» dins del que serà la concepció multicultural del nou Canadà. Com a culminació d'aquesta idea, l'any 1969, hi ha una proposta federal que parla de l'eliminació de l'estatut especial dels indis i que confirma la nova direcció assimilacionista del Govern federal. Aquesta nova etapa és contestada pels indis que diuen que ells no són un grup ètnic més dins de Canadà, ells són les «primeres nacions».¹⁷

Els anys 1970 comporten un vertader canvi, els autòctons comencen a ser reconeguts com a individus, no com a objectes o incapacitats, confirmant-se aquest punt de vista amb la Llei constitucional de 1982 (LC 1982).

Els menors aborígens comencen a integrar-se a les escoles provincials a mesura que van desapareixent els internats. Les organitzacions índies prenen consciència que l'educació és fonamental per a la pervivència de les

15. *Blackwater v. Plint*, 2003 BCCA 671.

16. B. BURNABY, «Language Policy and the Education of Native Peoples: Identifying the Issues», a P. PUIPIER i J. WOEHRLING, *op. cit.*, nota 7, p. 282.

17. L. LAHACHE, *op. cit.*, nota 4, p. 11.

seus cultures i, el 1972, la *Fraternité des Indiens du Canada* demana en el seu document *La maîtrise indienne de l'éducation indienne* el retorn de l'ensenyament a les comunitats autòctones. La resposta del Govern federal ha estat la transferència de l'administració educativa a les autoritats autòctones de les reserves¹⁸ i la creació de comissions escolars índies,¹⁹ que actualment ja controlen una part important de l'ensenyament dels seus membres.²⁰

4. LEGISLACIÓ RELATIVA A L'ENSENYAMENT EN LLENGÜES AUTÒCTONES

4.1. *Les lleis constitucionals*

Hi ha una norma constitucional relativa a l'ensenyament dels pobles autòctons equivalent a l'article 93 de la LC de 1867 o de l'article 23 de la LC de 1982²¹

La resposta és que no. La LC de 1867 en el seu article 91.24 determina que la legislació referent als indis parteix del Parlament federal. Res més. Si analitzem bé les conseqüències d'aquesta norma veiem que el rol de protector conferit a les institucions federals envers els autòctons no els reconeixrà veritables drets col·lectius, a més de comportar l'eliminació dels seus drets individuals per les mesures segregacionistes que comporta aquest article.²²

A la Llei de 1982 no hi ha cap precepte que en parle expressament. La doctrina que ha tractat la qüestió de l'ensenyament i les llengües autòcto-

18. Commission royale sur les peuples autochtones, *Vers un ressourcement*, Ottawa, 1995, p. 493.

19. Aquestes comissions no són cap invent nou, ja l'any 1878 es van crear a Ontario pels caps de la Confederació Iroquesa la *Six Nations School Board*, la primera comissió escolar índia. A J. S. LONG, «Local Control of First Nations Education: The Event and the Process», a J. D. NICHOLS (ed.), *Papers of the thirty-first Algonquian Conference*, University of Manitoba, Winnipeg, 2000, p. 212.

20. En el curs 1999-2000 les administracions competents que exerceixen la competència d'ensenyament als infants indis de les reserves (un total de 119 370) són: el govern federal, 1,73%; les províncies, 36,67%; l'administració de les bandes índies, 60,17%; escoles privades, 1,43% (font: Ministère des Affaires Indiennes et du Nord, 2001).

21. Aquests preceptes constitucionals es refereixen a l'ensenyament de les minories catòlica i protestant, i als anglòfons i francòfons.

22. J.-F. TREMBLAY, «L'autonomie gouvernementale autochtone, le droit et le politique, ou la difficulté d'établir des normes en la matière», *Politique et Sociétés*, núm. 2-3, 2000, p. 143.

nes es troba d'acord, però, que són matèries que formen part dels drets ancestrals de l'article 35 LC 1982.²³

Per determinar si ens trobem davant d'un dret ancestral a l'educació en llengua autòctona, caldrà que seguim els passos que ha establert el Tribunal Suprem de Canadà en la seua jurisprudència.

A la Sentència *Sparrow*,²⁴ el Tribunal Suprem ens diu que els drets ancestrals són els que hi havia al moment de l'entrada en vigor de la LC 1982. Són drets que tenen un origen remot, que han anat evolucionant des del seu origen i, per tant, no són immutables.

Posteriorment, a la Sentència *Van der Peet*,²⁵ el Tribunal Suprem defineix què són els drets ancestrals i ens diu que seran els costums, les pràctiques i les tradicions dels pobles autòctons que demostren ser la continuïtat dels costums, les pràctiques i les tradicions que existien abans de contactar amb els europeus. És a dir, cadascun dels fonaments propis que una determinada cultura autòctona ha mantingut durant molts segles, des d'abans de l'arribada dels colonitzadors fins avui en dia.

Si seguim la línia doctrinal, que es consolida en aquestes dues sentències, les disposicions legislatives referents als pobles autòctons s'han d'interpretar de manera generosa i liberal, però amb el límit de la definició del que és un dret ancestral.

Es pot dir que el dret a l'ensenyament en la seua llengua cap en aquesta definició? Objectivament sí.

23. L'article 35 diu així: «(1) *Les droits existants —ancestraux ou issus de traités— des peuples autochtones du Canada sont reconnus et confirmés.* (2) *Dans la présente loi, «peuples autochtones du Canada» s'entend notamment des Indies, des Inuit et des Métis du Canada.* (3) *Il est entendu que sont compris parmi les droits issus de traités, dont il est fait mention au paragraphe (1), les droits existants issus des accords sur des revendications territoriales ou ceux susceptibles d'être ainsi acquis.* (4) *Indépendamment de toute autre disposition de la présente loi, les droits —ancestraux ou issus de traités— visés au paragraphe 1 sont garantis également aux personnes des deux sexes.»*

Pel que fa a la doctrina cal citar: J.-P. LACASSE, «Les droits linguistiques des autochtones au Québec», *Bulletin du centre canadien des droits linguistiques*, vol. 1, 1993, p. 11; J. RICHSTONE, *op.cit.*, nota 7, p. 268; B. SLATTERY, «Aboriginal language rights», a D. SCHNEIDERMAN (ed.), *Language and the state: The law and politics of identity*, Les éditions Yvon Blais, Cowansville, 1989, p. 373; F. DE VARENNES, *op.cit.*, pp. 265 i ss.; J. YOUNGBLOOD HENDERSON, «Teatrics and Indian Education», a M. BATTISTE i J. BARMAN (ed.), *First Nations Education in Canada: the Circle Unfolds*, UBC Press, Vancouver, 1995, p. 246.

24. *R. c. Sparrow*, [1990] 1 RCS 1075.

25. *R. c. Van der Peet*, [1996] 2 RCS 507.

Segons Youngblood, «*aboriginal control of education has always been a customary right*».²⁶ L'ensenyament és una activitat realitzada pels autòctons abans de l'arribada dels europeus, i malgrat les intencions assimiladores es continua exercint com la forma genuïna de transmetre la cosmologia dels diferents primers pobles. Per tant, el dret a l'ensenyament en llengües autòctones com a activitat que forma part de les seues cultures i tradicions, seguint la interpretació àmplia i liberal del Tribunal Suprem, és un dret ancestral i com a tal els pobles tenen dret a exercir-lo i reclamar la seua aplicació.

Canviant de perspectiva, cal que ens referim a la fracassada reforma constitucional que contenia l'Acord de Charlottetown de 1992. En aquest acord, entre altres coses, es pretenia reformar l'article 35 LC 1982. Així, a l'article 29 del projecte s'introduïa, en el que hagués estat l'article 35.1 LC 1982, la noció de dret a l'autogovern dels pobles autòctons i entre una de les seues competències hi havia la de preservar i desenvolupar les seues llengües (art. 31.1.3). Encara no en parlava directament, però es podia entendre que dins d'aquesta protecció hagués cabut l'ensenyament en llengües autòctones.

Com s'ha vist, el reconeixement constitucional de l'ensenyament de les llengües autòctones és possible que forme part dels drets ancestrals dels pobles aborígens, però, potser, caldrà esperar alguna decisió dels tribunals sobre la qüestió perquè es pugui dir amb tota seguretat.

4.2. *El Parlament federal i el dret a l'autogovern autòcton*

Malgrat que l'educació dels autòctons és una competència federal —en virtut de l'article 91.24 LC 1867—, no hi ha cap disposició general de la legislació federal que parles de l'educació en llengües autòctones; ni tan sols a la *Loi sur les Indiens* en els articles 114 a 122 dedicats a l'educació no hi ha cap referència tampoc a les llengües autòctones.

Poc després del fracàs de Charlottetown, l'any 1995, la Comissió Reial sobre els Pobles Autòctons fa públic un informe oficial, l'anomenat *Rapport Dussault-Erasmus*. En aquest document es tracta àmpliament la situació i les propostes noves referents a l'ensenyament i les llengües dels primers pobladors.

La Comissió, en el llibre tercer d'aquest report, titulat *Vers un ressourcement*, recomana que els diferents governs (federal, provincial i territorial)

26. J. YOUNGBLOOD, *op. cit.*, nota 17, p. 246.

reconeguen l'educació com a àmbit de la competència de l'autogovern autòcton²⁷ i que les polítiques i programes d'ensenyament en llengües autòctones siguin una de les prioritats d'aquests governs autòctons.²⁸ L'ensenyament de les llengües autòctones, mentre no hi haja autonomia, ha de ser una prioritat dels diferents governs, que hauran d'adoptar les mesures necessàries per al seu desenvolupament.²⁹

La fallida reforma constitucional de 1992 i les propostes de la Comissió Reial sembla que han fet que el Govern federal i els governs provincials hagen començat a arribar a acords amb els pobles indígenes per començar a implantar a partir de casos concrets aquest dret a l'autogovern autòcton. Aquestes, però, no són les úniques causes d'aquest ressorgiment de la identitat indígena, que té molt a veure amb el que succeeix a l'Amèrica Llatina, Nova Zelanda, Austràlia o Escandinàvia.³⁰

Aquest procés de *devolution* només ha donat un cas concret en què l'ensenyament és la matèria central, la *Loi sur l'éducation des Mi'kmaq*,³¹ l'origen de la qual és la Convenció signada el 14 de febrer de 1997 entre el Govern del Canadà i les bandes micmac de Nova Escòcia. En aquesta llei no hi ha cap referència a l'ensenyament en la llengua micmac, però dóna plens poders a la comunitat micmac per legislar en matèria d'educació fins a secundària dins de la reserva (article 6.1). Així, es dóna total llibertat als micmacs de la província de Nova Escòcia per regular l'ensenyament en la

27. *Recommandation 3.5.1, op. cit.*, p. 501.

28. *Recommandation 3.6.9, ib.*, p. 701.

29. *Recommandation 3.5.6, ib.*, p. 528.

30. Sobre el tema de l'autogovern autòcton destaquem la sentència *Delgamuukw c. Colombie-Britannique*, [1997] 3 RCS 1010, en la qual el Tribunal Suprem de Canadà interpreta que l'article 35 LC 1982 legitima aquest dret. Sobre la doctrina que s'ha consultat sobre aquesta matèria: J. BORROWS, «Domesticating Doctrines: Aboriginal Peoples after the Royal Commission», *McGill Law Journal*, núm. 46, 2001, pp. 615 i ss.; A. ÉMOND, «Le sable sur l'engrenage du droit inhérent des autochtones à l'autonomie gouvernementale», *Revue Juridique Thémis*, núm. 30, 1996, pp. 89 i ss.; M. MORIN, *L'usurpation de la souveraineté autochtone*, Boréal, Montreal, 1997; P. THIBAUT, «Le rapport Dussault-Erasmus et le droit à l'autonomie gouvernementale des peuples autochtones: synthèse et commentaire», *National Journal of Constitutional Law*, núm.9, 1997, pp. 159 i ss.; J.-F. TREMBLAY, *op. cit.*, nota 20, pp. 133 i ss. En la nostra llengua i tractant el tema de la llengua i la identitat maorí a Nova Zelanda, *vid.* J. M. PUIGDOMENECH i J. MUNICH, «La llengua maorí en el marc de la colonització», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 36, 2001, pp. 41 i ss.

31. LRC, 1998, c. 24. D'altra banda, hi ha un precedent als anys 1970 que és la *Convention de la Baie James*, de la qual parlarem després, que en el seu articulat fa referència a l'ensenyament en llengües autòctones.

seua llengua. A més, ja no estaran sotmesos a les disposicions sobre ensenyament de la *Loi sur les Indiens* (l'article 11).³²

4.3. *Les províncies*

Les províncies, en virtut de l'article 88 de la *Loi sur les Indiens*, podran legislar en referència als indis sempre que aquestes lleis no s'oposen a la legislació federal o als tractats signats amb els autòctons. L'ensenyament en llengües autòctones sembla ser una matèria coberta per aquesta disposició, puix no hi ha legislació federal sobre aquesta matèria i només no s'aplicaria en cas d'haver-hi tractats sobre la qüestió.

Només hi ha una província que menciona expressament l'ensenyament en llengües autòctones, el Quebec. Altres províncies preveuen la possibilitat de rebre l'ensenyament en una llengüa diferent a l'anglès o al francès. Així, la *School Act* de la Colúmbia Britànica,³³ en el seu article 5.3, ens diu que, sota l'aprovació del ministre d'Educació, una comissió escolar pot permetre un programa d'educació en una altra llengua diferent a l'anglès o el francès. D'aquest exemple, podem traure la conclusió que la voluntat del legislador va encaminada més cap a la integració de les minories culturals, provinents d'emigracions més o menys recents, que cap als indígenes canadencs. Tot i això, res no impedeix que també es pugui aplicar als autòctons.

De forma semblant es manifesta la *School Act* d'Alberta,³⁴ però el que destaca en aquesta província es la *Northland School Act*,³⁵ que regula l'ensenyament en la *Northland School Division núm. 61* creada l'any 1960. En aquesta regió els indígenes són la majoria de la població, fet que podem re-

32. En l'actualitat, hi ha un projecte d'entesa entre el Ministeri d'Afers Indis i del Nord Canadenc i els mohawks de Kahnawake (Quebec) relatiu a l'educació, la llengua i la cultura dels mohawks (*Projet d'entente auxiliaire concernant l'éducation, la langue mohawk et la culture*, de 17 de gener de 2001). En aquest projecte es dona també competència exclusiva als mohawks en matèria d'ensenyament (article 9) i en el manteniment, ús i promoció de la llengua *kanién'kéba* (article 13) dins el seu territori. En alguns dels acords de caràcter general que s'estan elaborant actualment també hi ha disposicions relatives a la llengua i a l'educació; aquest seria el cas de l'acord signat entre el Govern federal i la Primera Nació de Westbank (Territoris del Nord-Oest) en què es preveuen mesures per protegir la llengua *okanagan*.

33. RSBC 1996, c. 412

34. A l'article 11(1) d'aquesta llei (RSA 2000, c.S-3). També cal mencionar l'article 180(2) de la *Education Act* de la província de Saskatchewan (ss 1995, c.E-O.2), que està redactat de forma molt pareguda.

35. RSA 2000, c. N-5.

lacionar amb l'article 9 d'aquesta Llei, que diu que si la comissió escolar ho decideix, es pot establir l'ensenyament en una llengua distinta a l'anglesa. Per tant, en aquest cas, en el qual no es fa tampoc cap menció expressa, podem interpretar que es refereix a les llengües autòctones.

4.4. *Quebec*

Menció a banda mereix la província de majoria francòfona que s'ha destacat per un respecte més gran per les minories aborígens. La seua *Charte de la Langue Française*,³⁶ aprovada el 1977, en el preàmbul ens diu el següent:

«L'Assemblée nationale reconnaît aux Amérindiens et aux Inuit du Québec, descendants des premiers habitants du pays, le droit qu'ils ont de maintenir et de développer leur langue et culture d'origine.»

El fonament d'aquest paràgraf és la simpatia que en els anys setanta del segle passat sentien els francòfons quebequesos respecte als autòctons, amb els quals creien compartir aspiracions emancipadores davant el Govern canadenc. Fets històrics succeïts en dècades posteriors han degradat les simpaties dels francoquebequesos; tot i això, la legislació lingüística no ha canviat.³⁷

La *Charte*, en els seus articles 87 i 88, regula l'ensenyament dels cris, inuits i naskapis. Aquestes disposicions són fruit dels acords a què van arribar el 1975 el Govern canadenc, el del Quebec i els cris i els inuits en el tractat anomenat *Convention de la Bahie James et du Nord Québécois*.

L'ensenyament en les seues llengües és una de les excepcions a l'article 72 de la Carta, que determina que l'ensenyament serà en francès. Amb l'article 87 s'obrí la porta a la instrucció en llengua ameríndia o inuit. L'article 88 diu que la llengua d'ensenyament serà el cri a les escoles de la comissió

36. LRQ 1977, c. C-11.

37. Ens referim a fets com el decisiu vot contra l'Acord del Llac Meech del diputat aborígen del parlament de Manitoba, Elijah Harper, la revolta a principis del 1990 a la reserva d'Oka, situada molt a prop de Montreal, o el suport majoritari dels autòctons al «no» en el referèndum sobre la «sobirania-associació» celebrat el 1995. Podem observar l'evolució de les simpaties dels quebequesos respecte als autòctons a «Llengua i inseguretats culturals», E. GIDENGL, A. BLAIS, R. NADEAU i N. NEVITTE, a A.-G. GAGNON (dir.), *Quebec. Estat i societat*, Pòrtic, Barcelona, 2005, pp. 275 i ss.

escolar cri i l'inuit a les escoles de la comissió escolar Kativik.³⁸ Amb la finalitat que els estudiants autòctons puguin continuar els seus estudis fora dels seus territoris, hi haurà l'objectiu fonamental de l'aprenentatge del francès. Aquestes disposicions també vinculen els naskapis de Schefferville (península de Labrador) en virtut de la *Convention du Nord-est Québécois* de 1978.

4.5. Els territoris³⁹

Els territoris tenen un nombre de població indígena molt important i han legislat sobre el tema de l'ensenyament en llengües autòctones. Pel que fa als Territoris del Nord-Oest, és interessant veure el que diu el preàmbul de la seua llei educativa:⁴⁰

«[L]e caractère multiculturel du Canada, et reconnaissant qu'il existe un lien entre la langue, la culture et l'apprentissage, que les programmes scolaires doivent être fondés sur les cultures des Territoires du Nord-Ouest et que les élèves peuvent recevoir leur instruction dans l'une des langues officielles des territoires[...].»

Podem veure en aquest paràgraf que el terme *multiculturalisme* rep un sentit nou, no s'aplica només a les minories de cultures diferents a les pròpies del Canadà (francesa, anglesa i autòctona), sinó que, amb una interpretació àmplia de l'article 27 de la Carta canadenc de Drets i Llibertats, també l'inclou per als pobles autòctons dels Territoris.

38. Al Quebec hi ha tres comissions escolars independents que agrupen els territoris de població aborígen: la cri, la litoral i la Kativik. A l'article 111 de la *Loi sur l'instruction publique* de Quebec (LRQ, c.I-13.3) s'estableix que aquestes no depenen de les comissions francòfona i anglòfona en les quals està dividit el sistema educatiu públic en el territori quebequès, sinó que, tal com diu el seu nom, són independents.

39. Els territoris són aquelles parts del Canadà —geogràficament, el nord, que es caracteritza per un nombre de població molt minso per culpa de la duresa de les seues condicions climàtiques— que gaudeixen d'un grau de competències i de descentralització inferior a les províncies. Els territoris canadencs són tres: Yukon, els Territoris del Nord-Oest i el Nunavut. Aquest darrer va ser creat el 1999 a partir de les terres que tradicionalment han habitat els inuit dels Territoris del Nord-Oest.

40. *Loi sur l'éducation*, L.T.N.-O. 1995, c. 28. Aquestes normes sobre l'ensenyament també s'apliquen al territori de Nunavut en virtut de l'article 29 de la *Loi sur le Nunavut* (L.C. 1993, c. 28). L'any 2002, al Nunavut va decaure en fase parlamentària un projecte de llei sobre l'educació en què s'establien com a llengües vehiculars de l'ensenyament l'anglès, el francès, l'inktitut i l'inuinnaqtun (dialecte inuktitut escrit en alfabet llatí).

La citada llei, en la seua part tercera, titulada *Diversité culturelle*, ens diu que l'ensenyament s'oferirà en una de les llengües oficials dels Territoris⁴¹ i que en un districte escolar podrà haver-hi més d'una llengua d'ensenyament (art. 70). L'administració escolar del districte serà l'encarregada de determinar la llengua que s'utilitzarà a l'ensenyament si hi ha una demanda suficient de la llengua elegida, si hi ha un nombre suficient de docents preparats per ensenyar-la i l'existència de material didàctic suficient i apropiat (art. 71.4).

Hem de fer referència a la limitació en favor de l'anglès: si l'ensenyament és en una llengua diferent de l'anglès aquest haurà de ser present en el programa d'ensenyament (art. 73.2) i si l'ensenyament és en anglès, una altra llengua oficial haurà de ser ensenyada (art. 73.3).

L'altre territori canadenc, Yukon, també ha legislat sobre l'ensenyament en llengües autòctones. Així, la *Loi sur l'éducation*⁴² permet al ministre competent autoritzar l'ensenyament, total o en part, en llengua autòctona després d'haver-li sol·licitat una comissió escolar, un consell, un comitè d'escola, una oficina local índia o, a falta d'aquesta, una primera nació de Yukon (art. 50.1) i havent pres en consideració els factors de l'article 50.2.

L'article 52 tracta la qüestió del material escolar dirigit als infants autòctons i dels docents especialitzats. L'article 53.1 és interessant pel fet que pot haver-hi acords entre una comissió o un consell escolar amb una primera nació perquè aquesta última pugui encarregar-se de l'ensenyament. També és important el *Bureau central indien de l'éducation*, que s'encarrega de les qüestions relatives a l'educació i les llengües d'ensenyament de les primeres nacions (art. 54).

Per tant, com s'ha pogut veure, els territoris canadencs (Territoris del Nord-Oest, Nunavut i Yukon) sí que han pres en consideració el dret a l'educació en llengües autòctones en la seua legislació, especialment, pel fet que els indígenes formen una part substancial de les seues poblacions.

41. *La Loi sur les langues officielles*, LRTNO 1988, c. 0-1, en el seu article 4 ens diu que les llengües oficials dels Territoris del Nord-Oest són: anglès, francès, *chipewyan*, cri, *dogrib*, *gwich'in*, *slavey* i inuktitut.

42. LY 1989-90, c. 25.

5. CONCLUSIÓ

Encara que les lleis constitucionals no protegeixen de forma clara i directa l'ensenyament en les diferents llengües pròpies dels pobles autòctons, s'ha d'interpretar l'article 35.1 LC 1982 com el principal garant d'un possible dret a l'autogovern autòcton ja que, entre les seues competències, es troben la d'educació i el desenvolupament de les llengües autòctones. La recuperació de les llengües autòctones ha de partir del seu ensenyament i aquest, de la capacitat que tinguen els indígenes d'exercir l'autogovern, són dos processos que van lligats.

De moment, mentre aquest procés avança a poc a poc, algunes províncies i territoris ja han iniciat el camí donant la possibilitat a les poblacions autòctones de poder exercir aquest dret, no només legislant sobre la matèria, sinó també formant professorat, elaborant material escolar o creant comissions escolars específiques. Així, els indígenes, quan exercisquen aquesta competència, només caldrà que adopten el que ja han anat fent els governs provincials i territorials i desenrotllar-ho com ells creguen convenient.